

РОЗДІЛ II. КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 352.07: 340.12

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРАВІ

Верлос Н.В., к.ю.н., ст. викладач

*Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
nata8834@rambler.ru*

У статті досліджуються проблеми характеристики юридичних фактів у муніципальному праві шляхом виділення сутнісних ознак та визначення дефініції на підставі аналізу чинного законодавства та узагальнення існуючих науково-теоретичних точок зору науковців у загальній теорії права та інших галузях права.

У процесі дослідження визначено, що певним життєвим обставинам не притаманні іманентні властивості бути чи не бути юридичними фактами, вони стають юридичними тільки тоді, коли таке значення їм надається нормами права. Нормативне закріплення юридичних фактів дозволяє законодавцю тонко відчувати процеси і явища, які відбуваються в житті суспільства, і оперативно впливати на них. Тому чим точніше фактичні моделі життєвих обставин прописані у нормах права, тим ширше можливості правового регулювання.

Ключові слова: юридичний факт, місцеве самоврядування, територіальна громада, муніципальне право, муніципально-правові відносини, муніципально-правова норма.

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЮРИДИЧЕСКИХ ФАКТОВ В МУНИЦИПАЛЬНОМ ПРАВЕ

Верлос Н.В.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
nata8834@rambler.ru*

В статье исследуются проблемы характеристики юридических фактов в муниципальном праве путем выделения существенных признаков и определения дефиниции на основе анализа действующего законодательства и обобщения существующих научно-теоретических точек зрения ученых в общей теории права и других отраслях права.

В процессе исследования определено, что жизненным обстоятельствам не присущи имманентные свойства быть или не быть юридическими фактами, они становятся юридическими только тогда, когда такое значение им придается нормами права. Нормативное закрепление юридических фактов позволяет законодателю тонко чувствовать процессы и явления, которые происходят в жизни общества, и оперативно реагировать на них. Поэтому чем точнее фактические модели жизненных обстоятельств прописаны в нормах права, тем шире возможности правового регулирования.

Ключевые слова: юридический факт, местное самоуправление, территориальная община, муниципальное право, муниципально-правовые отношения, муниципально-правовая норма.

GENERAL THEORETIC DESCRIPTION LEGAL FACTS IN MUNICIPAL LAW

Verlos N.V.

*Zaporizhzhya national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine
nata8834@rambler.ru*

In the article investigates the problem of general characteristics legal facts in municipal law and allocation of essential features and determines the facts of the legal definition in municipal law on the analysis of existing legislation and by summarizing existing research and theoretical perspectives of scientists in the

general theory of law and other areas of law.

The study determined that certain life circumstances are not appropriate inherent properties or may not be some legal facts, they are legal only if they are given a value by the law. Statutory legal facts allows the legislator to feel subtle processes and phenomena that occur in society, and promptly act on them. The more actual models circumstances prescribed in the law, the greater the possibility of regulation of this reality

To determine the definition of legal facts in municipal law were analyzed specific features inherent in them. In particular, such as concrete, social significance, regulatory, dualism legal nature, commitment, objectivity. Also among the essential features identified the following: legal implications may cause the fact of the presence and the absence of specific circumstances or events; legal facts are both objective and subjective origin, that may be the action of natural phenomena that are independent of human will and conscious volitional actions of the subjects of municipal law relationships; legal facts inherent constitutional legal relationships at all stages – forming, changing or stopping; may cause legal consequences as a fact and a set of (actual stocks) and others.

Thus, the legal facts are the active element of an effective mechanism for municipal legal regulation. They consolidate the legislation used as a means of influencing the behavior of subjects of municipal relations. But we should not forget about the special nature of the essential legal fact in municipal law, because on the one hand, it exists in a legal norm as the actual model (sphere legally proper), on the other hand serves as a real fact of social life (objectively existing realm).

Legal cases in municipal law is proposed to define a specific life circumstances or aspects of reality with the social and political significance for local government, the presence (or absence) of which is fixed in the municipal legal norms and determines the dynamics of municipal legal entities giving municipal law relationships specific subjective rights and legal responsibilities.

Key words: legal fact, local government, local community, municipal law, municipal law relations, municipal norms.

Муніципальне право є однією з наймолодших галузей права, що знаходиться на стадії науково-теоретичного формування і останнім часом набуває якісного розвитку та оновленого розуміння сутності та змісту. Закріплення на нормативному рівні фактичних моделей обставин та явищ соціального буття, які з появою в реальній дійсності стають юридичними фактами і перетворюють абстрактні норми на конкретні муніципальні правовідносини, є першочерговим завданням масштабної соціальної модернізації та основним засобом оптимізації системи місцевого самоврядування.

За останні десятиліття в Україні відбулися кардинальні зміни в соціально-політичній системі суспільства, адже на зміну централізованому управлінню більшості сфер суспільного життя прийшли ринкове господарство, визнання різноманіття форм власності, політичний плюралізм, інтернаціоналізація соціального буття та інші демократичні перетворення в усіх сферах суспільних відносин – соціальній, економічній, політичній, духовній, культурній тощо.

Інститут місцевого самоврядування належить до основ конституційного ладу і є однією з умов створення правової держави та гарантією забезпечення прав громадян на участь в управлінні державними та місцевими справами. Без розвитку цього інституту неможливим є становлення демократичної, правової держави, адже місцеве самоврядування є найважливішим механізмом формування громадянського суспільства та його невід'ємною складовою, а отже покликане забезпечити соціально-політичну стабільність у державі. Саме тому анонсований пакет реформ спрямований на децентралізацію державної влади та якісний розвиток місцевого самоврядування є важливим елементом механізму перетворень в Україні. Проте Україні, здійснюючи муніципально-правову реформу, необхідно належну увагу приділити якісному закріпленню фактичних моделей обставин, які, з'являючись у дійсності, зможуть викликати адекватні правові наслідки.

Актуальність дослідження юридичних фактів у муніципальному праві додатково підсилюється в сучасних умовах державотворення, адже ті економічні, політичні та соціальні перетворення, що є характерними для держав, які знаходяться в процесі розвитку та реформування, передбачають необхідність створення наукової бази для подальшого конструювання системи правового регулювання відповідно до реальних потреб.

У процесі розвитку муніципально-правових відносин можна спостерігати, що вони є досить динамічними та мобільними, відображаючи зміни, які відбуваються в політико-правовому житті суспільства, вони виникають, постійно змінюються чи припиняються, що обумовлено різноманітними причинами, фактами в житті суспільства чи окремих його членів. Але для того, щоб ці факти набули юридичного значення, щоб вони обумовили рух муніципально-правових відносин, необхідним є поширення на них дії правової норми.

Метою статті є загальна характеристика юридичних фактів у муніципальному праві на підставі аналізу чинного законодавства та шляхом узагальнення існуючих науково-теоретичних точок зору науковців у загальній теорії права та інших галузях права.

Юридичні факти в муніципальному праві є малодослідженою правовою категорією, хоча правовому регулюванню суспільних відносин, у тому числі й місцю юридичних фактів у цьому процесі, приділено значну увагу як у радянській, так і в сучасній науковій літературі, а саме, серед дослідників можна назвати таких, як: О.В. Батанов, Н. В. Бровченко, Б.С. Ебзєєв, З.Д. Іванова, Ю.Д. Казанчев, Є.І. Козлова, О.М. Костюков, О.О. Кутафін, В.О. Лучін, В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко, В.Г. Стрекозов, Є.В. Супрунюк, Ю.М. Тодика, І.Н. Шумський та ін. Дослідження ж проблеми визначення правової природи юридичних фактів у муніципальному праві представляє особливий науковий інтерес з огляду на її фундаментальність та малодослідженість.

Перш ніж переходити до характеристики юридичних фактів у муніципальному праві слід зазначити, що ця галузь не належить до основних (профільних) галузей права, адже має комплексний (вторинний) характер і тісний зв'язок із багатьма галузями права, норми яких забезпечують системне функціонування усіх інститутів місцевого самоврядування (місцевих виборів і референдумів та інших форм муніципальної демократії; територіальних громад; представницьких органів місцевого самоврядування; депутатів місцевих рад; виконавчих органів сільських, селищних, міських, районний у містах рад; служби в органах місцевого самоврядування; сільських, селищних, міських голів; об'єднань органів місцевого самоврядування; місцевого бюджету і місцевих фінансів; відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування; гарантій місцевого самоврядування; органів самоорганізації населення тощо) і вирішують питання соціального, економічного, культурно-духовного та іншого характеру в межах відповідної територіальної громади.

Відтак, специфіка предмету муніципального права визначає, що ця галузь тісно пов'язана із конституційним, адміністративним, цивільним, земельним, фінансовим та ін. галузями права. Отже, враховуючи викладене, вважаємо за доцільне юридичні факти в муніципальному праві розглядати крізь призму інших галузей права, синтезуючи позитивні здобутки у вирішенні цієї проблеми.

Так, у загальній теорії права, зокрема на думку З.Д. Іванової, юридичні факти виступають безпосередньою підставою виникнення суб'єктивних прав громадян у конкретних правовідносинах та займають самостійне місце в механізмі правового регулювання, обґрунтовуючи це тим, що вони є необхідною ланкою в переході від державного нормативного регулювання суспільних відносин до індивідуального, піднормативного регулювання через передбачені в нормах права суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які їм кореспондуються [1, с. 32].

Іншої точки зору дотримується В.С. Основін, який розуміє під юридичними фактами виключно умови, з якими норми права пов'язують виникнення, зміну чи припинення правових відносин [2, с. 26].

Юридичними фактами, на думку С.Ф. Кечек'яна, є “факти чи події, з наявністю яких норми права пов'язують настання певних юридичних наслідків, тобто виникнення, зміну чи припинення правовідносин, прав чи обов'язків тих чи інших осіб” [3, с. 161]. Отже, на його думку, необхідною передумовою виникнення, зміни чи припинення правовідносин є норми

права, у яких виражена воля держави і саме вони пов'язують з тими чи іншими фактами юридичні наслідки в усіх конкретних випадках, де ці факти відповідають змісту правових норм. За відсутності відповідних норм права чи іншому їх змісті факти не стають юридично релевантними і жодних правовідносин не викликають. Хоча він і погоджується з тим, що безпосередньою причиною виникнення, зміни та припинення правовідносин все ж є юридичні факти.

На думку О.Ф. Скакун, юридичні факти – це передбачена нормами права конкретна соціальна обставина (подія, дія, стан), яка є підставою для настання певних юридичних наслідків. Науковець вважає, що за наявності норм права, але без юридичного факту правовідносини не можливі [4, с. 605].

В.П. Нагребельний та П.М. Рабинович вважають, що юридичними називають лише ті факти, які тягнуть за собою певні правові наслідки, конкретизують зміст взаємних прав та обов'язків відповідних суб'єктів права [5, с. 981].

Інший вчений М.М. Марченко вказує, що юридичні факти – це різноманітні життєві обставини, умови і фактори, які визначаються в нормах права, точніше – у їх гіпотезах, слугують неодмінною умовою виникнення, зміни та припинення правовідносин, тягнуть за собою суб'єктивні права та юридичні обов'язки учасників правовідносин і забезпечуються державним примусом [6, с. 664-665].

Ідеальна модель юридичного факту (юридичного складу) закріплюється в гіпотезі юридичної норми (або декількох норм). „У практиці застосування правових норм, – відзначає П.С. Недбайло, – встановлення фактичної гіпотези (фактичного складу) зливається з установленням гіпотези норми. Але між гіпотезою і моделлю факту не слід ставити знак рівності. Гіпотеза – елемент правового розпорядження, зв'язаний з іншими елементами – диспозицією чи санкцією. Не збігаються вони і за обсягом: модель складного юридичного факту (фактичного складу) може бути закріплена в гіпотезах декількох юридичних норм [7, с. 104-105].

Усі ці думки, які були висловлені радянськими та сучасними вченими стосовно загальної теорії юридичних фактів, будуть сприйняті та враховані при формування загального поняття юридичного факту в муніципальному праві України.

Серед українських вчених-конституціоналістів, які займались дослідженням теорії конституційних юридичних фактів, можна назвати Ю.М. Тодику та Є.В. Супрунюка [8, с. 36]. Як і інші вчені [9, с. 17] вони вважають, що юридичний факт передуює виникненню конституційно-правових відносин, з нього починається реалізація конституційно-правової норми і завдяки юридичному факту конкретний суб'єкт стає учасником відповідного правовідношення, є власником певних прав та обов'язків.

Учені А.М. Колодій та А.Ю. Олійник відзначають важливу роль юридичних фактів у механізмі забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина й визначають їх як конкретні життєві обставини, передбачені нормами права, які обумовлюють виникнення, зміну та припинення правовідносин [10, с. 239].

У виборчих правовідносинах О.Ю. Тодика [11, с. 131] вважає, що підставою їх виникнення є юридичні факти – відповідні життєві обставини, з якими норми виборчого права пов'язують виникнення, зміну або припинення виборчих правовідносин. Ці факти, вважає науковець, стають юридичними в результаті визнання їх такими державою, законом. Загалом юридичні факти відіграють важливу роль у виборчому процесі, оскільки вони поєднують норми виборчого законодавства з реальними суспільними відносинами.

Більш ґрунтовно юридичні факти в конституційному праві досліджували В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко, які вводять у конституційне право таку правову категорію, як “конституційний юридичний факт” і визначають його, як: “передбачені чи санкціоновані

конституційно-правовою нормою причина або наслідок діяльності чи поведінки суб'єктів конституційно-правових відносин, або дії об'єктивних обставин, що зумовлюють виникнення, зміну та припинення конституційно-правових відносин" [12, с. 497]. Вони також є прибічниками дуалістичної теорії конституційних юридичних фактів, яка полягає в тому, що вони можуть бути як причиною, так і наслідком конституційно-правових відносин. Також В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко вважають, що юридичні факти є важливим елементом референдних правовідносин, що надає їм завершеного вигляду [13, с. 34].

Також у конституційному праві юридичні факти визначають як конкретні життєві обставини чи явища дійсності, що мають суспільно-політичне значення, наявність (чи відсутність) яких закріплюється в гіпотезі конституційно-правової норми та детермінує виникнення, динаміку чи припинення конституційних правовідносин [14, с. 6].

Юридичні факти в муніципальному праві ґрунтовно досліджувалися російським вченим О.М. Костюковим, які він визначає як ті явища реального життя, які приводять муніципально-правову норму в рух, викликають її реалізацію в правових відносинах, перетворюють суб'єкти муніципального права в суб'єкти конкретних муніципально-правових відносин. Автор є прибічником теорії, за якою юридичні факти виступають активним, дієвим елементом муніципально-правового регулювання місцевого самоврядування. Автор розуміє під юридичними фактами в муніципальному праві ті життєві обставини або явища реального життя, які приводять муніципально-правову норму в рух, детермінують її реалізацію у правових відносинах, перетворюють суб'єктів муніципального права в суб'єктів конкретних муніципально-правових відносин [15, с. 122].

Певним життєвим обставинам не притаманні іманентні властивості бути чи-то не бути юридичними фактами, вони стають юридичними тільки тоді, коли таке значення їм надається нормами права. Нормативне закріплення юридичних фактів дозволяє законодавцю тонко відчувати процеси і явища, які відбуваються в житті суспільства, і оперативно впливати на них. Чим точніше фактичні моделі життєвих обставин прописані у нормах права, тим ширше можливості правового регулювання цієї дійсності.

Для з'ясування сутності та змісту дефініції юридичний факт у муніципальному праві слід визначити коло специфічних ознак, притаманних цьому правовому феномену:

- Конкретність. Полягає в тому, що юридичні факти завжди виступають конкретними явищами об'єктивного суспільного життя, що являють собою реальні фактичні обставини, події або процеси соціального чи природного характеру, які відбуваються в певний, визначений відрізок часу у визначеній місцевості. Вони повинні мати об'єктивований вираз, оскільки це не можуть бути абстрактні поняття, думки, внутрішній душевний стан особи. Юридичні факти завжди повинні бути явищами матеріального світу, які власне і перетворюють абстрактні фактичні моделі обставин чи явищ муніципально-правової норми в конкретні суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів муніципально-правових відносин.
- Соціальна значущість. Обумовлюється безпосереднім зв'язком юридичних фактів із суспільними відносинами. Тобто, це не будь-які життєві обставини, а лише ті з них, що в силу значущості для суспільства, держави, громади тощо, закріплені, передбачені юридичними нормами як зв'язуюча ланка між загальною програмою регулювання і конкретними суспільними відносинами чи практикою реальних суб'єктів. Якщо ж певні обставини чи явища не пов'язані із соціальною дійсністю, вони не мають юридичного значення, наприклад, зміна пори року, світло сонця чи місяця, дощ, сніг тощо.
- Нормативність. Фактичні моделі обставин чи явищ повинні бути нормативно визначені в гіпотезі правової норми, оскільки саме завдяки нормі права серед великої кількості життєвих фактів визначаються факти, які мають юридичне значення, завдяки яким

виникають, розвиваються і функціонують муніципальні правовідносини. Відповідно до ст.18 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», граничний вік перебування на службі в органах місцевого самоврядування становить 65 років. Тобто, у цьому випадку досягнення особою 65-річного віку має юридичне значення, адже передбачене в гіпотезі муніципально-правової норми і спричиняє правові наслідки, а саме припинення відповідних правовідносин.

- Формалізованість. Юридичні факти в муніципальному праві мають правові наслідки лише у випадку їх належного оформлення і засвідчення відповідними органами чи посадовими особами.
- Дуалізм правової природи. Юридичні факти в муніципальному праві можуть бути як причиною, передумовою виникнення муніципально-правових відносин, так і їх наслідком, результатом. До того ж, навіть один і той самий юридичний факт може бути і правоутворюючим, і правозмінюючим, і правоприпиняючим одночасно. Наприклад, відповідно до ст.4 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», відкриття першої сесії місцевої ради нового скликання є одночасно правоутворюючим фактом для депутата, що набуває повноважень вперше, правоприпиняючим для депутата, термін повноважень якого завершився і правозмінюючим для депутата, якого обрано на наступний термін.
- Обов'язковість. Юридичний факт є невід'ємним елементом структури муніципально-правових відносин, оскільки без нього муніципально-правові відносини не можуть виникнути, змінитися чи припинитися. Традиційним вважається, що до структури муніципально-правових відносин входять такі елементи як об'єкт, суб'єкт, зміст і юридичний факт.
- Предметність. Юридичні факти несуть інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмета правового регулювання муніципального права, тобто про стан суспільних відносин, які виникають у процесі вирішення територіальними громадами, органами та посадовими особами публічної влади питань місцевого значення, а також забезпечення на місцевому рівні прав і свобод людини та законних інтересів територіальних колективів і соціальних груп. Саме від цієї ознаки залежить галузева приналежність юридичних фактів.

Отже, юридичні факти виступають активним, дієвим елементом механізму муніципально-правового регулювання. Їх закріплення в законодавстві використовується як один із засобів впливу на поведінку суб'єктів муніципально-правових відносин. Проте не слід забувати про особливу сутнісну природу юридичного факту в муніципальному праві, адже, з одного боку, він існує в юридичній нормі як фактична модель (сфера юридично належного), а з іншого боку, виступає як реальна обставина суспільного життя (сфера об'єктивно існуючого).

Проте, зазначені вище ознаки юридичних фактів у муніципальному праві не є вичерпними, а тому не повністю дають уявлення про правову природу досліджуваного феномену. Наприклад, до ознак юридичних фактів у муніципальному праві можна віднести також: юридичні наслідки може спричиняти як факт наявності (депутатом місцевої ради може бути особа, що є громадянином України, яка досягла на день виборів 18 років), так і факт відсутності певної обставини чи явища (депутатом місцевої ради не може бути обраний громадянин України, який має судимість за вчинення умисного злочину, якщо ця судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку); юридичні факти мають як об'єктивне, так і суб'єктивне походження, тобто можуть бути як діями природних явищ, які не залежать від волі людини (народження, снігопад, повінь, смерть людини), так і свідомими вольовими діями суб'єктів муніципально-правових відносин (розпорядження сільського, селищного, міського голови, рішення місцевої ради, протокол зборів громадян за місцем проживання тощо); юридичні факти властиві конституційним правовідносинам на всіх стадіях – виникненні, зміні

чи припиненні; спричиняти правові наслідки може як один факт, так і їх сукупність (фактичні склади) тощо.

Узагальнюючи викладене, враховуючи науково-теоретичні позиції вчених у різних галузях права та коло виділених специфічних ознак, можна визначити юридичні факти в муніципальному праві як конкретні життєві обставини чи явища дійсності, що мають суспільно-політичне значення для місцевого самоврядування, наявність (чи відсутність) яких закріплюється в муніципально-правовій нормі та обумовлює динаміку муніципальних правовідносин, наділяючи суб'єктів муніципально-правових відносин конкретними суб'єктивними правами та юридичними обов'язками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванова З.Д. Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан / З.Д. Иванова // Советское государство и право. – 1980. – № 2. – С. 31-39.
2. Основин В.С. Советские государственно-правовые отношения / В.С. Основин. – М. : Юридическая литература, 1965. – 168 с.
3. Кечекьян С.Ф. Правоотношения в социалистическом обществе / С.Ф. Кечекьян. – М. : Академия наук СССР, 1958. – 187 с.
4. Скакун О.Ф. Теория государства и права : [энциклопедический курс] / О.Ф. Скакун. – Х. : Эспада, 2005. – 840 с.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. – К.: Юридична думка, 2007. – 992 с.
6. Конституционное право : энциклопедический словарь / [отв. ред. С.А. Авакьян]. – М. : НОРМА, 2001. – 688 с.
7. Недбайло П.Е. Применение советских правовых норм / П.Е. Недбайло. – М. : Юрид. лит., 1960. – 449 с.
8. Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины : отрасль права и наука : [учебное пособие] / Ю.Н. Тодыка, Е.В. Супрунюк. – Симферополь : Таврида, 1997. – 436 с.
9. Гарчева Л.П. Конституционное право Украины : [учебное пособие] / Л.П. Гарчева, А.Н. Ярмыш. – Симферополь : ДОЛЯ, 2002. – 300 с.
10. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні : [навчальний посібник] / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.
11. Тодика О.Ю. Вибори до парламентів країн СНД (Порівняльно-правовий аспект) : [монографія] / О.Ю. Тодика. – Х. : Факт, 2003. – 147 с.
12. Погорілко В.Ф. Конституційне право України : [підручник] / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко ; [за заг. ред. В.Ф. Погорілка]. – К. : Наукова думка ; Прецедент, 2006. – 344 с.
13. Погорілко В.Ф. Референдне право України : [навчальний посібник] / В.Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2006. – 366 с.
14. Бровченко Н.В. Юридичні факти в конституційному праві України : автореф. дис ... канд. юрид. наук / Н.В. Бровченко. – Маріуполь : Б.в., 2012. – 20 с.
15. Костюков А.Н. Муниципальное право как отрасль российского права (предмет, принципы, режимы, конструкции, система) : дисс. ...доктора юрид. наук: спец. 12.00.02 / Александр Николаевич Костюков. – Омск, 2003. – 474 с.

REFERENCES

1. Ivanova Z.D. Legal facts and the emergence of subjective rights of citizens / Z.D. Ivanova //

- Soviet state and law. – 1980. – № 2. – P. 31-39.
2. Osnovin V.S. Soviet state-legal relations / V.S. Osnovin. – M. : Law literature, 1965. – 168 p.
  3. Catchekyan S.F. Relations in socialist society / S.F. Catchekyan. – M. : Academy of Sciences of the USSR, 1958. – 187 p.
  4. Skakun O.F. Theory of State and Law [encyclopedic course] / O.F. Skakun – Ch. : Espada, 2005. – 840 p.
  5. Great Encyclopedic Dictionary of Law [ed. U.S. Shemshuchenko]. – K. : Law thought, 2007. – 992 p.
  6. Constitutional Law : encyclopedic dictionary / [ed. S.A. Avakyan]. – M. : Norma, 2001. – 688 p.
  7. Nedbaylo P.E Application Soviet legal norms / P.E. Nedbaylo – M. : Law lit., 1960. – 449 p
  8. Todyka N.U. Constitutional Law of Ukraine : the branch of law and science : [study guide] / Todyka N.U. – Simferopol : Tavrida, 1997. – 436 p.
  9. Garcheva L.P Constitutional Law of Ukraine [study guide] / L.P. Garcheva. – Simferopol : Dolya, 2002. – 300 p.
  10. Kolodiy A.M Rights of man and citizens in Ukraine : [study guide] / A.M. Kolodiy, – K. : Urincom Inter, 2003. – 336 p.
  11. Todika O.U. Parliamentary elections in SND (comparative legal aspects) : [monografiya] / O.U. Todika. – H. : Fact, 2003. – 147 p.
  12. Pogorilko V.F. Constitutional law of Ukraine : [book] / V.F. Pogorilko ; [ed. V.F. Pogorilko]. – K. : Science thought ; Precedent, 2006. – 344 p.
  13. Pogorilko V.F. Referendum Law of Ukraine : [study guide] / V.F. Pogorilko. – K. : Lira-K, 2006. – 366 p.
  14. Brovchenko N.V Legal Facts in Constitutional Law of Ukraine : synopsis. candidate. jur. sciences / N.V. Brovchenko. – Mariupol : B.v., 2012. – 20 p.
  15. Kostjukov A.N. Municipal law as a branch of the Russian law (subject to the principles, modes, design and system) : dis. dr. jur. sciences : specialty. 12.00.02 / Alexander Kostjukov. – Omsk, 2003. – 474 p.

УДК 341.23: 323.2: 327.5

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Журавльова Г.С., к.ю.н., доцент

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

У статті запропоновано загальні підходи до розуміння принципу недискримінації та визначення першочергових заходів міжнародного та внутрішньодержавного характеру для його реалізації. Метою статті є вироблення загальних підходів до розуміння принципу недискримінації та визначення першочергових заходів міжнародного та внутрішньодержавного характеру для його реалізації. Принцип недискримінації не вичерпується заборонаю актів дискримінації, але й припускає вжиття державами активних дій щодо здійснення адміністративних, судових і виховних заходів щодо боротьби з дискримінацією, а також передбачає чітке визначення прав, які ні за яких умов не можуть бути обмежені, а також підстав для законного обмеження прав людини.